

”Koko tiedejulkaisemisen malli pitäisi miettiä uudelleen” – tutkijat kertoivat näkemyksiään avoimesta julkaisemisesta

Mika Holopainen¹

¹ Tietoasiantuntija, Helsingin yliopiston kirjasto, mika.holopainen@helsinki.fi

Julkaistu 2.9.2021

Abstrakti

Mitä Helsingin yliopiston tutkijat ajattelevat kirjoittajamaksuista, rinnakkaistallennuksesta tai avoimesta julkaisemisesta ylipäätään? Pienimuotoisessa kyselyssä, joka päättää blogin juttusarjan, kuusi tutkijaa jakaa näkemyksiään avoimesta tieteestä niin yleisellä tasolla kuin konkreettisissa kysymyksissä. Open access (OA) koetaan periaatteellisesti tärkeänä ja hyödyllisenä mutta käytännön toteutuksessa on edelleen omat haasteensa liittyen muun muassa kirjoittajamaksujen kalleuteen, eri OA-kanavien käytön tilastointiin ja kustantajien pykäläviidakkoihin.

Artikkeli julkaistiin alun perin Think Open -blogissa: <https://blogs.helsinki.fi/thinkopen/apc-sarja-5/>

Avoimuuden hyötyjä tutkijalle ovat julkaisujen parempi näkyvyys, lisääntynyt viittausten määrä ja yliopiston ja tutkimusrahoittajien vaatimusten täyttäminen.

Avoin julkaiseminen eri muodoissaan on ollut myötätulessa jo pitkään. Helsingin yliopiston tutkimusjulkaisuista viimeisten kolmen vuoden ajalta on avoimena keskimäärin jo [74 prosenttia](#), johon sisältyvät avoimissa julkaisukanavissa julkaistut, erikseen avoimeksi ostetut ja rinnakkaistallenteena tallennetut julkaisut.

Tässä kirjoittajamaksusarjan viidennessä ja viimeisessä osassa esiin pääsevät tutkijat. Kuusi Helsingin yliopiston tutkijaa kertoo omia näkemyksiään avoimesta julkaisemisesta ja siihen liittyvistä palveluista.

Kirjaston sopimukset ja palvelut APC-maksuissa suuri apu

Vaikka suurin osa open access -lehdistä on kirjoittajalle maksuttomia (ns. diamond OA), suurten kustantajien lehdissä kirjoittajamaksu (article processing charge, APC) usein peritään. Helsingin yliopiston tutkijalla on käytössään [kirjaston koordinoimat tukipalvelut](#) APC-maksuja varten.

Kaikki tähän kyselyyn vastanneet tutkijat olivat joko julkaisseet itse tai olleet mukana kirjoittajina open access -julkaisuissa. Useampi vastaaja oli myös hyödyntänyt kirjaston tekemiä sopimuksia ja palveluita, kuten kirjoittajamaksuihin liittyvää neuvontaa (hulib-apc@helsinki.fi) ja [ohjesivustoa](#).

”Molempia kyllä käytän – aina jos vain on mahdollista. Kirjaston sopimukset tässä aivan loistava apu! Muutoin olemme toisinaan myös projektirahalla maksaneet julkaisuja auki, mutta se vaatii, että tähän on myös budjetoitu. Nyt viimeiset vuodet olen ollut perusrahoituksella, eli käytännössä kirjaston ja tiedekunnan tuen varassa. Infosivu maksuista on erinomainen, kun kaikki on yhdellä sivulla haettavissa. Myös maksuprosessit ovat aina sujuneet kätevästi.”

Salla-Maaria Laaksonen (yliopistotutkija, Kuluttajatutkimuskeskus)

”Olen ollut mukana julkaisuissa, joissa on ollut apc-maksu ja löytänyt kirjaston sivuilta hyvät ohjeet apc-maksujen hoitamiseen.”

Mari Niva (professori, kuluttajatutkimus)

”Olen viime vuosina silloin, kun olen itse ollut corresponding author, yliopistolla ollut sopiva sopimus tai mahdollista hankerahaa ollut tarkoitukseen. Olen hyödyntänyt kirjaston palvelua alennushintojen selvittelyssä.”

Helena Korpelainen (professori, maataloustieteet)

”Olen maksanut useista omista ja projektieni artikkeleista kirjoittajamaksuja. Olen kysynyt kirjastolta apua esim. silloin, kun tietty lehti (esim. BMC-lehdet) vaativat jo submitiovaiheessa vahvistusta kirjoittajamaksujen alennuksista. Tällöin olen saanut nopeaa apua kirjastolta.”

Nelli Hankonen (apulaisprofessori, sosiaalipsykologia)

Muutamat vastaajista olivat epä tietoisia sen suhteen, olivatko käyttäneet kirjaston palveluita – myöskään kirjoittajamaksusta käytetty [akronyymi APC](#) ei ollut kaikille tuttu.

”Olen julkaissut open access -lehdissä ja maksanut open access maksuja. En tiedä, mikä on apc saati olenko hyödyntänyt kirjaston tukea tai neuvontaa sen suhteen.”

Jarno Vanhatalo (apulaisprofessori, tilastotiede)

Julkaisujen rinnakkaistallennukseen monia syitä

Tutkimusjulkaisujen [rinnakkaistallennus](#) Tuhattutkimustietojärjestelmään on yksi vaihtoehtoinen – ja ilmainen – keino toteuttaa avoimuutta. Tuhattista tiedosto siirtyy Helsingin yliopiston avoimeen [Helda-julkaisuarkistoon](#), jossa se saa pysyvän tunnusteen ja on helposti löydettävissä hakukoneilla. Useimmat kustantajat sallivat hyväksytyyn käsikirjoitusversion rinnakkaistallennuksen. Kirjasto tarjoaa rinnakkaistallennusta myös palveluna, jolloin tutkijan tulee vain lähettää sopiva versio julkaisusta kirjaston palveluosoitteeseen (openaccess@helsinki.fi).

Tutkijoille syyt rinnakkaistallentamiseen olivat varsin moninaisia:

- periaatteellinen **tieteen avoimuuden** kannattaminen ja edistäminen
- julkaisujen lisääntyneet **latausmäärät**
- julkaisujen lisääntynyt **näkyvyys, saatavuus ja vaikuttavuus**
- **tutkimusrahoittajien** vaatimusten täyttäminen
- **työnantajan** toivomukset
- **yliopiston saama lisärahoitus** avointen julkaisujen perusteella.

Perustelut rinnakkaistallennukselle eivät eroa muita avoimen julkaisemisen tapoja koskevista perusteluista. Tosin yhdessä vastauksessa tuli ilmi, että rinnakkaistallenteista voi olla myös itselle hyötyä, jos julkaisu ei muuten ole helposti saatavilla.

”Tutkijalle rinnakkaisversio on toisinaan korvaamaton apu, jos kyseinen journali (tai joskus kokoomateos) ei ole HY:n kautta saatavilla.”

Salla-Maaria Laaksonen (yliopistotutkija, Kuluttajatutkimuskeskus)

Periaatteelliset syyt korostuivat jonkin verran vastauksissa, lisäksi yhdessä vastauksessa tuotiin esiin nykyisen julkaisujärjestelmän ongelmia, jotka osaltaan kannustavat muutokseen.

”Minusta julkisin varoin tuotetun tiedon pitää olla kenen tahansa saavutettavissa. Nykyinen julkaisujärjestelmä on mahdollottoman huono: tutkijat tekevät tutkimukset, toimitustyön ja vertaisarvioinnin. Kustannusyhtiö lähinnä järjestää kevyen infran ja fontit, näin hieman karrikoiden. Verovaroin maksetaan siis koko työ ja vieläpä pääsy työn tuotoksiin.”

Teemu Kemppainen (yliopistonlehtori, kaupunkitutkimus)

Rinnakkaistallennus helppoa – myös kirjaston palvelu tärkeä

Entä itse rinnakkaistallennus, millaisia haasteita siihen mahdollisesti liittyy? Useimmat kyselyyn vastanneista olivat tehneet rinnakkaistallennusta ainakin jonkin verran ja kokeneet sen helpoksi. Vain yksi vastaaja koki rinnakkaistallennuksen hankalana.

”Olen jokaisen artikkelin kohdalla täysin hukassa siitä, saako rinnakkaistallennuksen tehdä. Ainoastaan niiden artikkeleiden kohdalla, joista olen maksanut open access -maksun olen jokseenkin varma, että lisenssi sallii myös rinnakkaistallennuksen.”

Jarno Vanhatalo (apulaisprofessori, tilastotiede)

Yhdessä vastauksessa viitattiin rinnakkaistallennettavan version puutteisiin verrattuna julkaisuun varsinaisessa OA-julkaisukanavassa.

”Jos kyseessä ei ole OA, kirjoittajan jakama versio on usein ilman kustantajan lopullista asetelua, jolloin esimerkiksi sivunumerot eivät täsmää lopullisen version kanssa. Siksi täysin avoin julkaiseminen on vielä parempi vaihtoehto.”

Salla-Maaria Laaksonen (yliopistotutkija,
Kuluttajatutkimuskeskus)

Rinnakkaistallennuksessa alkuun pääseminen voi myös tuottaa hankaluuksia, mutta sen jälkeen on helpompaa.

”On helppoa, kun pääsee alkuun. Luulin vaikeammaksi.”

Helena Korpelainen (professori, maataloustieteet)

Puolet kyselyyn vastanneista kertoi käyttäneensä aktiivisesti kirjaston rinnakkaistallennuspalvelua. Sitä pidettiin hyvänä ja yhdessä vastauksessa jopa välttämättömänä.

”Olen käyttänyt ja minun kohdallani se on täysin välttämätön. Ilman kirjaston rinnakkaistallennuspalvelua en uskaltaisi tehdä yhtäkään rinnakkaistallennusta.”

Jarno Vanhatalo (apulaisprofessori, tilastotiede)

”Tämä on minusta tosi hieno systeemi näin. Riittävän helppo käyttää. Parempi näin kuin että pitäisi viedä itse Tuhatiin.”

Teemu Kempainen (yliopistonlehtori,
kaupunkitutkimus)

Moni tutkija kyllästynyt isojen kustantajien rahankäärintään

Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin kertomaan yleisemmin näkemyksiään avoimesta julkaisemisesta. Vastauksissa tuli esille monia tärkeitä huomiota, sekä yleisempiä että käytännöllisempiä. Esimerkiksi julkaisujen saatavuus sekä kustantajan palvelussa että Helda-julkaisuarkistossa voi vaikeuttaa latausmäärien seuranta.

”Yksi asia jota jatkuvasti pohdin on se, miten saisi julkaisujen latausmäärät myös kustantajan tilastoihin. Tämä on ensinnäkin hankalaa pienille julkaisijoille, esim. suomalaiset tiedelehdet, jotka raportoivat näitä tietoja TSV:lle. Siksi niiden kohdalla laitan mieluummin linkin kuin pdf:n. Toisaalta jos tutkijana haluan seurata omien julkaisujen latauksia, niissä eivät näy rinnakkaisversioiden lataukset. Tuottaa siis tuplatilastointia.”

Salla-Maaria Laaksonen (yliopistotutkija,
Kuluttajatutkimuskeskus)

Vaikka OA-julkaiseminen koetaan periaatteellisesti tärkeäksi, voivat esimerkiksi sopimukseen liittyvät juridiset seikat aiheuttaa haasteita. Näin asiaa kuvattiin yhdessä vastauksessa:

”Kannatan vahvasti OA-julkaisemista. En kuitenkaan itse ole löytänyt intoa ja energiaa sen pykäläviidakon selvittämiseen. Pyrin mahdollisuuksien mukaan julkaisemaan OA-lehdissä tai tekemään artikkelin avoimesti saatavaksi OA-maksulla. Käytännössä ainoat artikkelini, jotka eivät ole OA:ta ovat niitä, joiden vastuullinen kirjoittaja on muualta kuin minun ryhmästäni.”

Jarno Vanhatalo (apulaisprofessori, tilastotiede)

Muutamissa vastauksissa nostettiin esille, kuinka julkaisuja avaamalla ne saadaan laajemmin kaikkien käyttöön. Lisäksi vastauksissa esiintyi mainintoja siitä, kuinka kallista OA-julkaiseminen voi olla ja miten tiedejulkaiseminen vaikuttaisi olevan murroksessa, koska monet tutkijat ovat kyllästyneet nykyiseen tilanteeseen.

”Tämä on suunta, johon ollaan menossa, ja pidän sitä tieteen avoimuuden näkökulmasta perusteltuna. Kun itse on yliopistolaisena etuoikeutettu niin, että pääsee lähes kaiken tieteellisen tiedon äärelle, ei aina muista, että olemme pieni vähemmistö.”

Mari Niva (professori, kuluttajatutkimus)

”OA on hyödyllistä, koska muut tutkijat ja suuri yleisökin pääsee paremmin julkaisujen äärelle. OA-julkaisuja siteerataan enemmän. OA voi kuitenkin olla todella kallista. Tutkimusten julkaiseminen on varmasti suuressa murroksessa, koska moni meistä tutkijoista on kyllästynyt isojen kustantajien rahankäärintään. Toivon, että [preprint-kulttuuri](#) yleistyy ja julkaisumaksuja saadaan painettua alas tai siirrettyä julkaisutoimintaa yliopistojen hallinnassa oleviin julkaisukanaviin ja sitenkin alennettua OA-maksuja.”

Nelli Hankonen (apulaisprofessori, sosiaalipsykologia)

Tiedejulkaiseminen ja asiaan liittyvien kustannusten nykymalli sai yhdessä vastauksessa tiukkaa kritiikkiä ja sitä pidettiin pohjimmiltaan kestävämmänä ja usealla tavalla epäpareiluna.

”Koko tiedejulkaisemisen malli pitäisi miettiä uudelleen: [golden OA](#) + tilausmaksut on kestävämmän combo. Mielestäni APC + full-OA [= OA-lehdet] on tavallaan jo paljon parempi malli, vaikka onkin sitten taas epäpareilu globaalisti ja Suomenkin sisällä, jos maksusopimusta ei ole. Toivoisinkin, että tutkijat entistä enemmän osaisivat laittaa alkuperäisen käsikirjoitusversion omille kotisivuilleen, jotta se olisi mahdollisimman laajasti saatavilla.”

Salla-Maaria Laaksonen (yliopistotutkija,
Kuluttajatutkimuskeskus)

Yhdessä vastauksessa positiivisena nähtiin myös tutkimusrahoittajien vaatimukset julkaisujen avoimuudesta.

”Minusta on hienoa, että sitä myös on alettu vaatia esim. rahoittajien suunnalta. Pitemmän päälle toivoisin, että nykyinen julkaisujärjestelmä sortuisi omaan mahdottomuuteensa ja syntyisi täysin avoin julkaisukulttuuri, joka ei enää perustu liiketoimintaan.”

Teemu Kemppainen (yliopistonlehtori,
kaupunkitutkimus)